

Eka Chikvaidze

ეკა ჩიკვაიძე

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Socialist Realism and Sermons of Church Leaders

(Christmas Epistles of Ilia II the Catholicos-Patriarch of All Georgia, 1977-1985)

**სოციალისტური რეალიზმი და საეკლესიო მოღვაწეთა ქადაგებები
(სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის, ილია II-ის 1977-1985 წლების
საშობაო ეპისტოლეები¹)**

The history of literature is familiar with trends that are born and established as a result of time, worldview, political, economic, social factors. If art is a reflection of life, the social realist creator was tasked with reflecting life against the backdrop of socialist ideals. In a self-contradictory process (in the purposeful "marriage" of literature and ideology), the norms and criteria that creators had to obey were created by the dictates of the Communist Party. This already contradictory essence was made even more intense by the given fact – in many countries, including Georgia, socialism and Communist Party had to dictate norms for Christian culture, and this naturally meant either self-liquidation on the part of the church, or offering alternative models of thought. Sermons and aspirations expressed in them had to be compatible with the objective course of history; But it faced natural opposition and a kind of impasse, therefore, it is interesting, what was the main pathos of the preaching of the church leaders? Here we will say that between compromise and struggle, the preaching and the preacher in a difficult era were able to and trace the path to those values without which the church loses its meaning.

Keywords: Socialist realism, sermons, alternative models of thought

საკვანძო სიტყვები: სოციალისტური რეალიზმი, ქადაგებები, აზროვნების ალტერნატიული მოდელები

ლიტერატურის ისტორია იცნობს მიმდინარეობებს, რომლებიც დროის, მსოფლმხედველობის, პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური ფაქტორების შედეგად იბადება და იმკვიდრებს თავს. ძირითადად, ასეთი ლიტერატურა ბუნებრივად პოულობს ფორმისა და შინაარსის ზუსტ შესაბამისობას. ამ ბუნებრივ პროცესებს გეზს ერთგვარად უცვლიან ტოტალიტარული რეჟიმები, რომელთა მიზანიც იდეური და იდეოლოგიური ცვლილებების გავრცელების მიზნით ლიტერატურისა და ხელოვნების „მოთვინიერება“ იყო. ცხადია, ამგვარად ვრცელდებოდა სათანადო მსოფლმხედველობა. სოციალისტური რეალიზმი სწორედ ის მეთოდი, იდეოლოგია, მსოფლმხედველობა და მსოფლალქმეა, რომელიც სამყაროსა და ადამიანის სოციალისტურ კონცეფციებს ასახავს. თუკი ხელოვნება ცხოვრების ასახვაა, სოცრეალისტ შემოქმედს ცხოვრების სწორედ სოციალისტურ იდე-

¹ პატრიარქ ილია II-ის საშობაო ქადაგებები ორი წლით (დამდეგით და მიმდინარით) თარიღდება, რადგან გათვალისწინებულია როგორც სამოქალაქო, ისე საეკლესიო კალენდარი, შესაბამისად, 1978 წლის საშობაო (7 იანვრის) ქადაგებას ორი თარიღი (1977-78) უზის, ჩვენ ყველგან სამოქალაქო კალენდარს მივუთითებთ (ე.ჩ.)

ალთა ფონზე ასახვა ევალეზოდა. თავისთავად ურთიერთგამომრიცხავ პროცესში (ლიტერატურისა და იდეოლოგიის მიზნობრივ „ქორწინებაში“) კომპარტიის კარნახით იქმნებოდა ის ნორმები და კრიტერიუმები, რომელთაც შემოქმედები უნდა დამორჩილებოდნენ (ამგვარად „შვა“ სოცრეალიზმ-მა მასკულტურა, რომელიც მარტივად შთანთქა დროის მსვლელობამ). ახალი ადამიანის დაბადების პროცესი და შედეგი, ნოვაციისა და ტრადიციის ტრაგიზმამდე მისული დაპირისპირება საუცხოოდ წარმოჩნდა ლ. ქიაჩელის „ჰაკი აძბაში“ (ერთი მხრივ, ახალი ადამიანის დაბადების სურვილით ერთგვარად შეპყრობილი კუზმა კილგა და, მეორე მხრივ, ტრადიციულ ფესვებზე მყარად მდგომი ჰაკი აძბა, რომლის ახლად დაბადების გაცუდებულ-ჩაშლილი გეგმა ჩაეტია ერთ ფრაზაში: „სულ ერთია, ეს მონა ადამიანად არ გამოდგებოდა“ (ქიაჩელი, 2010, გვ. 68). ადამიანის წარმატებული „ინჟინერია“ წარმოჩნდა ამავე მწერლის „გვადი ბიგვაში“ (მასკულტურისგან განსხვავებით, ეს ტექსტები გარკვეულ მსოფლმხედველობრივ პროცესთა რეალისტურად აღქმის შესაძლებლობებს გვამლევენ). სოცრეალისტური იდეოლოგიის გავლენა თუ ამ ისედაც წინააღმდეგობრივ არსს კიდევ უფრო მეტ სიმძაფრეს სძენდა თავისთავადი მოცემულობა – არაერთ ქვეყანაში, მათ შორის, საქართველოშიც, სოციალიზმსა და კომპარტიას ქრისტიანული კულტურისთვის უნდა ეკარნახა ნორმები, ხოლო ეს ბუნებრივად ნიშნავდა ან თვითლიკვიდაციას ეკლესიის მხრიდან, ან ალტერნატიული აზროვნების მოდელის შეთავაზებას. სოცრეალიზმისთვის ბუნებრივი ერთგვარი შემოქმედებითი „ინჟინერია“, ტექსტის კონკრეტული იდეებით კეთება და არა ქმნა სრულიად გამორიცხული იყო ისეთი ტიპის ტექსტებისთვის, როგორც ჰომილეტიკა და ამდენად, ორი გარეგნულად თითქოს მსგავსი პროცესი – პროპაგანდა/ქადაგება, „ინჟინერია“/აღგება-აღშენება ურთიერთგამოწვევის წინაშე იდგა, ამ ურთიერთგამოწვევის მთელი სიმძაფრე და სირთულე კი ის იყო, რომ იდეოლოგია სარწმუნოების პირდაპირი გზით ამოძირკვა-განადგურებას, სარწმუნოება კი იდეოლოგიური სიყალბის სიტყვით დამარცხებას ცდილობდა. ბრძოლა სამკვდრო-სასიცოცხლო იყო და იდგა მიმდევართა მხრებსა და ნაბიჯებზე. პოლიტიკური მოცემულობიდან გამომდინარე, საეკლესიო მოღვაწეთა ქადაგებაში უნდა ასახულიყო ადამიანის აღზრდა პარტიის სულისკვეთებით და ამასთან მხარი დაეჭირა ბრძოლისთვის კომუნისმის გასამარჯვებლად. ქადაგებები და მათში გამოკვეთილი მისწრაფებანი კი აუცილებლად თავსებადი უნდა ყოფილიყო ისტორიის ობიექტურ მსვლელობასთან; მაგრამ ბუნებრივ ოპოზიციასა და ერთგვარ ჩიხში ექცეოდა, შესაბამისად, საინტერესოა, რა იყო ეკლესიის მოღვაწეთა ქადაგების მთავარი პათოსი? აქვე ვიტყვით, რომ კომპრომისსა და ბრძოლას შორის ქადაგებამ და მქადაგებელმა რთულ ეპოქაში შეძლო და გაკვალა გზა იმ ღირებულებებისკენ, რომელთა გარეშეც მიწიერი ეკლესია აზრს კარგავს.

როგორი იყო ადამიანთა „ინჟინერიის“ არქიტექტონიკა, პრინციპები, იდეალები და რა იყო ის გზა, რომელიც ახალი ადამიანის დაბადებამდე განვლო სოცრეალიზმმა? აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ახალი ადამიანის „ინჟინერიის“, ახალი ადამიანის დაბადების იდეა ქრისტიანობას და სახარებას მოჰპარა სოციალიზმმა. ამიტომ ორივე ტიპის მოღვაწეთა თუ მქადაგებელთა საბოლოო მიზანი ერთია – ახალი ადამიანის დაბადება – თუმცა იდეა, რისთვისაც უნდა დაიბადოს ადამიანი, განსხვავებული, განსხვავებული სამომავლო სიბრტყითა და სივრცით (შდრ. სოცრეალიზმის გმირი სოციალიზმის გზით კომუნისმს ამკვიდრებს და იმკვიდრებს მიწაზევე და ქრისტიანთა გმირი – სასუფეველს ზეცად); ამიტომაც გვაქვს ერთი მხრივ, ახალი ადამიანი, მეორე მხრივ – ახალი ადამი, ერთი მხრივ ახალი ადამიანის დაბადება, მეორე მხრივ – აღმოდება, ერთი მხრივ, ინჟინერია, მეორე მხრივ – აღგება (ბერძნულად – oikodomemenes, რუსულად – домостроение);

მწერალი და რევოლუციონერი ანატოლი ლუნაჩარსკი საბჭოთა კავშირის მთავარი იდეოლოგი იყო. სწორედ მას დაუკავშირდა 1906 წელს თავჩენილი ტერმინი „პროლეტარული რეალიზმი“ – მსგავსი მომავალი იდეოლოგიური მწერლობის აღმნიშვნელი ტერმინისა „სოციალისტური რეალიზმი“. 1920-იან წლებში „პროლეტარული რეალიზმი“ იქცა „ახალ სოციალრეალიზმად“ ისევე ლუნაჩარსკის ფორმულირების მიხედვით. ხელოვნება ამ დროს განიხილებოდა როგორც დაპირისპირება ძველ კრიტიკულ რეალიზმსა და ახალს, სოციალისტურს, შორის. ტერმინი „სოციალისტური რეალიზმი“ 1932 წელს გამოჩნდა ივან გრონსკის სტატიაში („ლიტერატურნაია გაზეტა“,

1932 წ., 23 მაისი) (ბაქრაძე, 2019, გვ. 90), თუმცა მის პირველ გამოყენებას მიაწერენ სტალინსაც. მაქსიმ გორკიმ საჯაროდ გამოაცხადა სოციალისტური რეალიზმი საბჭოთა მწერალთა მიმართულებად თავის გამოსვლაში საბჭოთა მწერალთა პირველ ყრილობაზე 1934 წელს, რამაც ოფიციალურად ჩაუყარა საფუძველი სოციალისტური რეალიზმის, როგორც მიმართულების, შესახებ მსჯელობას. სოციალისტური რეალიზმი სავალდებულო ჩარჩო-მოცემულობა იყო ყოველი შემოქმედებითი ადამიანისთვის: მწერლებისთვის, მხატვრებისთვის, მოქანდაკეებისთვის, კომპოზიტორებისთვის და ა.შ. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ ოფიციალურად სოციალისტური რეალიზმი არსებობდა საბჭოთა სახელმწიფოს დასრულებამდე – 1991 წლამდე, ფაქტობრივად, იგი სუსტდება უკვე 1960-იანი წლებიდან. ჩვენთვის საინტერესო სწორედ ეს მეორე პერიოდია. მიუთითებენ, რომ, თუკი პირველ პერიოდში მთავარი იყო ქვეყანა და საზოგადოება, პოსტსტალინურ პერიოდში ყურადღებას ამახვილებდნენ ინდივიდზე.

სოციალისტური რეალიზმის და ამ მიმდინარეობით განპირობებული სირთულეების გასაგებად აუცილებელია იმის გააზრება, რომ საბჭოთა პერიოდში სახელმწიფო და ხელოვნება განუყოფლად იყო დაკავშირებული ერთმანეთთან. მიზეზი მარტივია: ხელოვნება, კულტურა და შემოქმედებითობა დიდ გავლენას ახდენს ადამიანების გონებაზე, რაც ნიშნავს, რომ მათი გამოყენება თავისუფლად შეიძლება პროპაგანდის მეთოდად. მაშასადამე, სოციალისტური რეალიზმი მრავალი თვალსაზრისით იყო „ნაციონალიზებული“: შემოქმედებმა, რომლებიც სახელმწიფოს ადამიანთა „ინჟინერიაში“ უმართავდნენ ხელს, შექმნეს ის, რისი ნახვაც ხელისუფლებას სურდა. სოციალისტური რეალიზმის ხელოვნება არსებითად სახელმწიფო დაკვეთა იყო: ქმნიდნენ ისე, როგორც ხელისუფლებას სჭირდებოდა. ეს ეხებოდა ნაწარმოებების შინაარსს, ფორმას, თემატიკას და გადმოცემულ იდეებს, პერსონაჟთა მხატვრულ სახეებს, მათ ხვედრსაც კი. ყველაფერი წინასწარ იყო განსაზღვრული – პარტია და მშრომელი ხალხი ყოველთვის პოზიტიურ მხარეზე იჩენდნენ თავს.

სოცრეალიზმის შემოქმედებასაც და საზოგადოებასაც ორ პირობით ნაწილად ყოფენ: მომხრეებად და მოწინააღმდეგეებად (თუმცა წინააღმდეგობის გაწევა იშვიათად იყო მანიფესტირებული ცნობილ რეპრესიათა გამო). მომხრენიც შეგვიძლია ორ პირობით ნაწილად დავყოთ: ვისაც გულწრფელად სჯეროდა სოცრეალისტური იდეოლოგიისა და ვინც „ირგებდა“ მომხრეთა იდეოლოგიას პრივილეგიზებულიობის სურვილისა თუ კონფორმიზმის გამო. კრიტიკოსებმა მნიშვნელოვანი როლი ითამაშეს სოციალისტური რეალიზმის განვითარებაში. ისინი თვალყურს ადევნებდნენ იმას, რაც ლიტერატურაში ხდებოდა. თუ მწერალი სადღაც „შეცდა“ თავის შემოქმედებაში. ჩვეულებრივი მოვლენა გახდა შემოქმედთა გაქილიკება, დაცინვა, დევნა. დამხმარე იარაღი იყო ცენზურა, რასაც სპეციალური ორგანოები განიხილავდნენ. ცენზურა ნაწარმოებებში „ანტისაბჭოთა პროპაგანდას“ ეძებდა. ის მოიცავდა ნებისმიერ ინფორმაციას, რომელიც ასახავდა მთავრობას, ქვეყანას და საბჭოთა ცხოვრებას არასახარბიელო შუქზე, მათ შორის, როგორც რეალურ მოვლენებს, ისე – ფიქციასაც. „ანტისაბჭოთა“ ერქვა იმ ყოველ იდეას, რომელიც არ ემთხვეოდა სოციალიზმს ან პარტიის შეხედულებებს. ცენზურა ასევე არ უშვებდა ნაწარმოებებს, რომლებიც ერთგვარად ავლენდნენ სამხედრო ან სახელმწიფო საიდუმლოებას ან მნიშვნელოვან სტრატეგიულ მონაცემებს. ცენზურა თანამშრომლობდა სახელმწიფო უსაფრთხოების უწყებებთან (НКВД, КГБ).

სოციალისტური რეალიზმი კონკრეტულ მიზნებს ისახავდა. უპირველესი იყო სსრკ-ს იდეალური მოქალაქის აღზრდა – ერთგული მოქალაქისა, რომელიც იზიარებს სოციალისტურ იდეებს. ამისათვის მასკულტურას უნდა აესახა მშვენიერი მომავლის ნათელი სურათები. ასეთ რწმენას უნდა დაერდილა ყველა ის გაჭირვება და სიძნელე, რომელსაც ადამიანი განიცდის. მკითხველთა გონება ფოკუსირებული უნდა ყოფილიყო აზრზე: „ჩვენ მივეყვებით საუკეთესო გზას საუკეთესოსკენ. საჭიროა ცოტა მოთმინება, მეტი ძალისხმევა. მაშინ სოციალიზმი უფრო სწრაფად მოვა და ცხოვრებაც მშვენიერი გახდება“ (გორკი, 1934)¹.

¹ მ. გორკის სიტყვა საბჭოთა მწერალთა პირველ საკავშირო ყრილობაზე, <http://gorkiy.lit-info.ru/gorkiy/articles/article-270.htm>

საბჭოთა მწერალთა პირველ ყრილობაზე სოციალისტური რეალიზმის ამოცანები ჩამოყალიბდა შემდეგნაირად: „ადამიანის იდეოლოგიური განათლება სოციალიზმის სულისკვეთებით, რეალობის გამოსახვა მის რევოლუციურ განვითარებაში“ (). გამოიკვეთა სოციალისტური რეალიზმის ძირითადი მახასიათებლები: სოციალისტური იდეების ქადაგება, ადამიანთა შრომის წარმოჩენა, სიმარტივე იდეის, ფორმისა და ენისა, გმირის აღმასვლა, აღმშენებლობა და შენება ნათელი სოციალისტური მომავლისა. ამავე დროს, ტექსტებს გასდევს ერთგვარი რომანტიკული პათოსი – სოციალისტური იდეალისკენ სწრაფვა, გმირობა, რადგან მნიშვნელოვანი ისტორიული მოვლენები (რევოლუცია, მე-2 მსოფლიო, ანუ დიდი სამამულო ომი) და თავად საბჭოთა სოციალისტური რეალობა საერთოა ყველა საბჭოთა ხალხისთვის.

ამგვარად, სოციალისტური რეალიზმი ქმნის ახალი ტიპის გმირს, სოციალისტური იდეების, პარტიისა და სამშობლოს ერთგული ადამიანის სახეს, რომელსაც სჯერა ნათელი მომავლისა და ყველა ღონეს ხმარობს მის ასაშენებლად. ამისათვის ის ცხოვრობს, მუშაობს და ზოგჯერ კვდება – ასაკის მიუხედავად – ახალგაზრდები, მოწიფულნი, ხანში შესულნი, ნაირგვარი პროფესიის მშრომელნი – რევოლუციონერები, ჯარისკაცები, ომის მონაწილეები, სტახანოველები, სხვადასხვა სამშენებლო უბნების მუშები, გლეხები. ძირითადად მკითხველთან დაახლოებული უბრალო ადამიანები, რომლებიც გამოირჩეოდნენ სამართლიანობით, პატიოსნებით, ერთგულებით, შრომისმოყვარეობით, მხიარულებით, ენთუზიაზმით. სოციალისტურ რეალიზმს ევალებოდა, ხელოვნებასა და ხალხის გონებაში დეახატა სსრკ იდეალური მოქალაქის სახე, რომელიც ნიმუში, ეტალონი და მაგალითი იქნებოდა სხვათათვის (კორჩაგინი, კუზმა კილგა, სხვ. და სხვ.). როგორია ქრისტიანობა და ქრისტიანი მქადაგებლების თუ მოღვაწეთა სიტყვა, შედეგი, მისია, ფუნქცია პოსტსტალინური „დათბობის“ პერიოდში? უნდა ითქვას, რომ სოცრეალიზმი შეეცადა „პარალელური მონაცვლეობის პრინციპით“ იდეოლოგიური პარტიული სიტყვებით ქრისტიანთა ქადაგებების ჩანაცვლებას (სწორედ ისევე, როგორც ჰაგიოგრაფიული გმირებისა – პარტიის სახელით თავგანწირული გმირებით). ქრისტიანობა 2000-წლიანი ისტორიის განმავლობაში დევნილობის, განსხვავებულ მრწამსსა თუ მსოფლალქმასთან დაპირისპირების, ან დაპირისპირებული მდგომარეობის მიუხედავად, თანაცხოვრებისა და სწორი, ჭეშმარიტი სიტყვის ქადაგების არაერთ მაგალითს იცნობს; შესაბამისად, ვითარება ფსევდო-იდეალებისა და ტყუილის ალტერნატიული თუ ალეგორიულ-ანალოგიების გზით დაგმობისა და, საპირისპიროდ, – ჭეშმარიტი აღმშენებლობის მქადაგებლობისა ტრადიციულად აქვს ჩამოყალიბებული. ამ თვალსაზრისით სოცრეალიზმის მიზნები და ამოცანები ქრისტიანული ეკლესიის მესვეურთათვის უჩვეულო გამოწვევა არ იქნებოდა (განსაკუთრებით, – ნაკლებაგრესიულ მეორე, პოსტსტალინურ პერიოდში). განსხვავებული ამოცანის წინაშე იდგებოდნენ ეკლესიის მესვეურნი (ოფიციალური პირები) და მრევლი, რადგან, თუ მრევლს მხოლოდ პირადი არჩევანი უწევდა, ოფიციალურ პირებს (კათალიკოსს, ეპისკოპატს, სინოდს) – დაფიქრება ყოველ სიტყვასა და მიღებულ გადაწყვეტილებაზე, რათა მათ ნაბიჯს არ მოჰყოლოდა ზეწოლა მრევლზე ან ეკლესიის ტოტალური რეპრესიები. ეს ბინარული დატვირთვა ჟანრის სპეციფიკიდან გამომდინარე საუკეთესოდ იკვეთება ილია II-ის ქადაგებებშიც. სოცრეალიზმისა და ქრისტიანობის განსხვავებული „ინჟინერიის“ წარმოსაჩენად ამჯერად სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის, ილია II-ის მოღვაწეობის დასაწყისს, მისთვის შემდგომში ტრადიციად ქცეულ საშობაო ეპისტოლეებს განვიხილავთ (და მხოლოდ 1978-1985 წლების ქადაგებებს შევხებით, რადგან მასალა მეტად მოცულობითია). აქვე უნდა გამოვკვეთოთ, რომ ტოტალურად, ფრონტალურად, სოციალიზმი, ქრისტიანობის მსგავსად (გაცვეთილი თემაა, რომ პარალელური ჩანაცვლებით ქრისტიანობის მოდელი აიღეს სოციალისტებმა, მხოლოდ გამოაცალეს იდეოლოგიური საყრდენი – ღმერთი) ახალ ადამიანს შობს, უსახავს მიზნებს, გარდაქმნის, ზრდის, წვრთნის, გმირს წარმოაჩენს იდეალად – თუმცა მსოფლმხედველობრივი საყრდენის (მატერიალიზმი – იდეალიზმი) განსხვავებულობის გამო ვიღებთ იდეოლოგიურ დაპირისპირებას.

პატრიარქი **ილია II საკუთარ მიზნებს** მკაფიოდ აყალიბებს 1977 წელს სვეტიცხოველში აღსაყდრებისას წარმოთქმულ სიტყვაში:

ქართველ ერს „სასოებით უნდა ემსახუროს ჩემი ძალი და ჩემი გონება: უნდა ემსახუროს იმ სარწმუნოებით, რომლის დაცვისა და შენარჩუნებისათვის ...ზღვა სისხლი გაიღო რიცხვით მცირე ჩვენმა ერმა. ქართველი ერი და ქართული ეკლესია მუდამ ერთად იყვნენ ჩვენი სამშობლოს ყველა ძნელბედობის ჟამს... ჩვენი ვალია, ... შევეცადოთ, რომ ხალხმა სასახელოდ გამოიყენოს... ქრისტეს მრძღვრება, ... ამ სიბრძნით შეიარაღებულმა ისწავლოს, იშრომოს და იცხოვროს, რომ მის ცოდნას და ცხოვრებას ღვთის ზეგარდმო ნათელი ადგეს და ამავ კურთხეული ქვეყნიდან ემზადებოდეს მომავალი, მარადიული ცხოვრებისათვის. ჩვენს ერში მართლმადიდებელი ქრისტიანულ სარწმუნოების განმტკიცება, როგორც ყოველთვის, ახლაც იქნება ჩვენი ეკლესიის საქმიანობის პირველი საზრუნავი. ჩვენი მომავალი საქმიანობა ვრცელი და მრავალმხრივი უნდა იყოს.... ჩვენ ვემსახურებით სიკეთეს... სიკეთის მაღლი უნდა დამკვიდრდეს და განმტკიცდეს ჩვენს ერში. და არა მარტო ჩვენს ერში! უკეთურობა უნდა მოვსპოთ. სიკეთის ნათელი უნდა უძლოდეს მუდამ ჩვენს საქმიანობას... შრომის გარეშე წარმოუდგენელია ადამიანის ცხოვრება. ვერც მშვიდობას მოვიპოვებთ შრომის გარეშე, ვერც სარწმუნოებას განვიმტკიცებთ, ვერც სასოებას მოვუშადავებთ რაიმე საფუძველს, ვერც სიყვარულს მივწვდებით. დიდი ილია ჭავჭავაძე თავის „აჩრდილში“ ... ადიდებდა შრომის სუფევას და ჩვენი მიზანი უნდა იყოს, ისე ავამაღლოთ მოყვასთა სულიერი სისპეტაკე, რომ შრომა ყველასათვის მომავლისა და სასოების წყაროს წარმოადგენდეს (1977).

საბჭოთა ეპოქაში მცხოვრებმა თაობამ იცის, რატომ ამახვილებს ყურადღებას შრომის მნიშვნელობაზე პატრიარქი, ამიტომაც ირიბად გამოკვეთს, რომ შრომა გზაა უკეთესი მომავლისა, მაგრამ არა ჩვენი არსებობის საფუძველი, რადგან ქრისტეა ჩვენი შემოქმედი და არა შრომა (გავიხსენოთ მატერიალისტური ხედვა „შრომამ შექმნა ადამიანი“ (ენგელსი, გვ. 486), შრომა სულიერი სისპეტაკისკენ მიმავალი გზაა, მაგრამ არა შემოქმედი.

პატრიარქი ილია მეორე პოსტსტალინური პერიოდის დაწყებიდან მთელი 25 წლის შემდეგ იმკვიდრებს საპატრიარქო ტახტს, ეკლესიასთან მიმართებით ეს ეპოქა თითქოს შედარებითი სიმშვიდით გამოირჩევა, პატრიარქი თავადაც აღნიშნავს ეკლესიის მდგომარეობისა და მის მოღვაწეთა განსხვავებულ მიზნებს და პირობით ორ პერიოდს გამოყოფს საბჭოთა სახელმწიფოსა და ეკლესიის ურთიერთობაში:

რევოლუციის შემდგომი დრო მეტად მძიმე პერიოდია ეკლესიის ისტორიაში. ეს არის ჟამი, როცა სხვათა და სხვათა აგზნებული გონებანი წყვეტდნენ საკითხს ეკლესიის ყოფნა-არყოფნის შესახებ, ისინი, რა თქმა უნდა, მხოლოდ გარეგნულ სახეს ხედავდნენ, ხოლო ღვთიური, მისტიური არსი სარწმუნოებისა მათთვის გაუგებარი იყო. **„იმ მძიმე წლებში ეკლესია იყენებდა მისთვის შესაძლებელ ყველა საშუალებას, რათა არ შეეწყვიტა მფარველობა და აღზრდა თავისი სულიერი შვილებისა. დღეს დრო შეიცვალა. ამიტომაც გაცილებით მეტი უნდა გაკეთდეს მორწმუნეთა სულიერი დონის ასამაღლებლად“** (1978).

ეკლესიის მიმართ შეუწყნარებელი დამოკიდებულება და ზოგადი პრინციპების „ერთგულება“ საერთო მახასიათებლად მაინც გასდევს მთელ საბჭოთა ეპოქას. დასტურად „თვითმფრინავის ბიჭებისა“ და დახვრეტილი უდანაშაულო მღვდლის მაგალითიც გამოგვადგება. შესაბამისად, პატრიარქსაც (განსაკუთრებით, – პატრიარქობის საწყის ეტაპზე) რთულ ეპოქაში უწევს მოღვაწეობა, როცა სიტყვა უნდა გაზომოს და სათქმელი მაინც თქვას, აზრი შესუდროს და მკითხველს, მსმენელს ნათქვამი მაინც გააგებინოს. ამიტომ განაგრძობს წინამორბედთა საქმეს და ადამიანის აღგების, აღშენების, „ინჟინერიის“ დაწყებას გამოცლილი სამირკვლის ჩაყრით ცდილობს, ცდილობს, დააბრუნოს/დაბადოს და შემდეგ ალაგოს ადამიანი ქრისტეში, ანუ ცდილობს სრულიად საპირისპიროს იმისგან, რასაც საბჭოთა იდეოლოგიები. ერთი რამ გაცილებით უმარტივეს პატრიარქს/სასულიერო დასს საქმეს – 70-იანი წლების ბოლომ უკვე აღარ იცის იდეოლოგიით შეპყრობილი ადამიანები, თუმცა ამ სიმარტივეშივე ახალი სირთულეა – ეს თაობა სიცრუეს, სიტყვისა და საქმის გათიშვას, ერთის რწმენას და მეორის გაცხადებას ... ფსევდო-ფასეულობათა დათანხმებას არის შეჩვეული და

ნაკლებად იბრძვის. შესაბამისად, ეკლესიამ/პატრიარქმა უნდა გასწიოს რადიკალურად საპირისპირო პროპაგანდა, რასაც, ცხადია, ზურგს არ უმაგრებდა არანაირი სააგიტაციო საშუალება (რადიო, ტელევიზია, პრესა). მიზანი ღვთის რწმენის ხალხში დაბრუნება და ცხოვნების გზაზე „შედგომა“ გამოფხიზლებით, ფსევდო-ფასეულობათა ჭეშმარიტი ფასეულობებით ჩანაცვლებით. ჩვენამდე არ მოუღწევია პატრიარქის 1977-78 წლების საშობაო ან სააღდგომო ქადაგებებს, არც 1978 წლის ცნობილი მოვლენების გამოხმაურებას, თუმცა 1978-79 წლის საშობაო ეპისტოლეში უმნიშვნელოვანეს ხაზგასმას ვხვდებით **ქართული ენის მნიშვნელობასთან დაკავშირებით**. ეს ეპისტოლე გამოირჩევა იმი-თავ, რომ ილია II-ის ადრესატები არიან არა მხოლოდ საქართველოს მკვიდრნი, არამედ საქართველოს ფარგლებს გარეთ მცხოვრები ქართველნი, ამასთან, 1979 წლის საშობაო ქადაგებაში დაკონკრეტებული არ არის საქართველოს ფარგლებს გარეთ მცხოვრებ ქართველთა აღმსარებლობა, იდეოლოგია, საცხოვრებელი ადგილი, მნიშვნელოვანი მესიჯი მოკლედ ჟღერს: **„განსაკუთრებული სიყვარულის გრძნობით მე მოგმართავთ თქვენ, ჩვენი ძვირფასო თანამემამულენო, რომელნიც ცხოვრობთ ჩვენი მამულის საზღვრებს გარეთ; თქვენ არ ხართ დავიწყებულნი, ჩვენ გვახსოვხართ და ყოველთვის ვლოცულობთ თქვენთვის“** (1979). ძირითადად და უმეტესად კი ქადაგებები იწყება მიმართვით: *„საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის სათნო სულიერო შვილნო, მკვიდრნო საქართველოსა და მცხოვრებნო მის საზღვრებს გარეთ!“* ჩაკეტილი საბჭოთა სისტემის სიმრთელეს განაპირობებდა სუკ-ის „მოღვაწეობის“ უმნიშვნელოვანესი ვექტორი – უცხო აგენტთა გამოაშკარავება და მხილება, ხოლო საზღვარგარეთ მცხოვრები ნებისმიერი პირი განიხილებოდა სახელმწიფოს პოტენციურ მტრად. ამიტომაც ერთგვარი გაბედულება და რისკი აშკარა და ცხადია. სწორედ ემიგრანტი ქართველებისადმი მიმართვისას გამოკვეთს ილია II ენის ფუნქციას, **მშობლიური ენის** ცოდნის აუცილებლობას: *„არ დაივიწყოთ თქვენი სამშობლო – მზიური საქართველო, მის კურთხეულ მიწაში განისვენებენ თქვენი დიდებულნი წინაპრნი, გახსოვდეთ და შეისწავლეთ მშობლიური ქართული ენა, წაკითხეთ და შეითვისეთ ჩვენი მდიდარი საეკლესიო და კლასიკური ლიტერატურა, რომელიც სულიერად გაგვამდიდრებს და გაგვაერთიანებს. ჩვენი საერთო მიზანია – ვიყოთ ერთად“* (იქვე, 1979). ეს მაშინ, როცა ახალგადავლილია 1978 წლის 14 აპრილი, ახალგაზრდების ბრძოლა ქართული ენისათვის და, საპირისპიროდ, საბჭოთა სისტემისა – რუსული ენის დასამკვიდრებლად; ხოლო 1980 წლის საშობაო ეპისტოლეში ვკითხულობთ:

ჩვენი მხნე, სიცოცხლისა და თავისუფლების წყურვილით აღვსილი ხალხი, საუკუნეების მანძილზე აყალიბებდა ჩვენს დიდებულ უნიკალურ ენას. ამ ენაზე შეიქმნა უძველესი ჩვენი მწვრლობა, ამ ენაზე დაიწერა „წამებაი წმიდისა შუშანიკისა“, მთელს მსოფლიოში უსაჩინოესი „ვეფხისტყაოსანი“ და ბევრი სხვა. ამ ენაზე მეტყველებდნენ გელათისა და იყალთოს აკადემიებში, ეს ენა ჟღერდა სინას მთაზე, წმიდა ათონზე და იერუსალიმის ჯვრის მონასტერში. ამ ენაზე ქმნიან თავიანთ შრომებს ჩვენი ბრძენი მეცნიერები ჩვენს სახელოვან მეცნიერებათა აკადემიაში, და ჩვენს კურთხეულ უნივერსიტეტსა და ინსტიტუტებში. **ქართველ ხალხს ღრმად აქვს შეგნებული, რომ „რა ენა წარბდეს, ერიც დაეცეს, ჩირქი მოეცხოს ტამარსა წმიდას“** (გრიგოლ ორბელიანი). ამიტომ უყვართ თავისი ენა საქართველოს გულკეთილ შვილებს (1980).

მნიშვნელოვანია, რომ პატრიარქი ილია II სიტყვა სამშობლოში საბჭოთა იდეოლოგიისაგან განსხვავებით ერთადერთ შინაარსს დებს – სამშობლო საქართველოა, ღვთივკურთხეული, ღვთისმშობლის წილხვედრი, რასაც არაერთგზის იმეორებს (ეს ბუნებრივი შინაარსი მრავალ ქართველ შემოქმედთანაც გვხვდება 70-იანი წლების ბოლოს, რასაც ვერ ვიტყვით ზოგადად საბჭოთა კავშირზე. ზოგადი მიდგომით ტრივიალურია დ. ტუხმანოვის ცნობილი სიმღერა ვლ. ხარიტონოვის 1972 წელს დაწერილ ლექსზე *„Мой адрес – Советский Союз“*). პატრიარქი სამშობლოს მკვეთრად განასხვავებს სახელმწიფოსგან, რომელშიც ქადაგებებში საბჭოთა კავშირს მოიაზრებს:

მოსკოვის კონფერენციის შემდეგ მსოფლიო მოწმე გახდა ჩვენი სახელმწიფოს მიერ აღებული მეტად მნიშვნელოვანი ახალი სამშვიდობო ინიციატივისა, რომ იგი პირველი არ გამოიყენებს ბირთვულ იარაღს. ეს ცალმხრივი ვალდებულება დიდი აღფრთოვანებით მიიღო მსოფლიომ. თუ სხვა ქვეყნების მეთაურნიც იკისრებენ ამგვარ ვალდებულებას, შესაძლებელი იქნება მსოფლიოს ხსნა ბირთვული ნგრევისაგან (1983).

ამიტომ ყოველი ეპისტოლე სრულდება დალოცვით, სადაც სამშობლოს – საქართველოს კეთილდღეობას ითხოვს უფლისგან: „ჩვენს სამშობლოსაც, საქართველოს, შრომისა და სიყვარულის მარად ერთგულ ხალხს, მშვიდობა უნდა“ (1980):

არ შემიძლია გვერდი ავუარო და არ შევეხო სამშობლოს სიყვარულის საკითხს. სამშობლო ადამიანის სიცოცხლის განუყოფელი ნაწილია, უსამშობლო ადამიანი სულით ღატაკია და საცოდავი, სამშობლოს სიყვარულით მწიფდება და ყალიბდება ადამიანის სულიერი სამყარო, მისი მისწრაფებანი და ფილოსოფიური შეხედულებანი, მისი გულწრფელობა და სიყვარული სხვა ერებისადმი... ვისაც არ უყვარს თავისი თავი, ის ხომ ვერც სხვას შეიყვარებს... და ვისაც არ უყვარს თავისი სამშობლო, ის როგორ იგრძნობს ცარიელ გულში სხვათა სამშობლოს სიყვარულს?! ამიტომ ბრძანა რაფიელ ერისთავმა: „სამშობლო – დედის ძუძუა არ გაიცვლების სხვაზედა“, და „როგორც უფალი, სამშობლოც, – ერთია ქვეყანაზედა“ (1980).

ან კიდევ:

მარად გვემახსოვრება ჩვენი დიდებული წინაპრები, რომელთაც ახასიათებდათ ღრმა რწმენა და სიყვარული, შთაგონებული და შემოქმედებითი აზროვნება და თავდავიწყებული ძიება. დაე, ეს წელი მთელი მსოფლიოსათვის, ყველა ჩვენგანისათვის, ჩვენი სამშობლოსა და ჩვენი ღვთივდაცული ერისათვის მშვიდობის, კეთილდღეობის და ბედნიერების მომტანი ყოფილიყოს (1980).

პატრიარქის ქადაგებები, როგორც აღვნიშნეთ, 1978-1979 წლის საშობაო ეპისტოლეთი იწყება, რომელშიც მრავალ მნიშვნელოვან თემას ვხვდებით. უპირველესად კი – მიზნისკენ სწრაფვას – დაუბრუნოს „დაკარგული ცხოვარნი მწყემსს“ („ცხოვარი“, როგორც ვნახეთ, ყოველი ქართველია) და ამიტომ პრაქტიკულად ანბანით, ქრისტეს გაცნობით, მისი არსის გამხელით იწყებს ქადაგებას:

(ქრისტე) არა ჰგავს ყოველივე იმას, რაც ჩვენთვის ჩვეულებრივია, ის თითქმის მარტოა და უცხოა ჩვენთვის, მაგრამ ამავე დროს უსაზღვროდ მახლობელი და ძვირფასია. საწყლებთან მას სურს იყოს ღარიბი, მდიდართ იგი მოუწოდებს მოწყალეებისაკენ, დევნილებთან იგი დევნილია, განსაცდელში მყოფთან განსაცდელის მტვირთველია, მომაკვდავთან – იგი ჯვარცმულია. მან იტვირთა თავის მხრებზე ადამიანი მთელი მისი სისუსტით, რადგან მხოლოდ ის ერთია შეუძლებლის შემძლებელი, და სწორედ ამაშია მისი დიდი მისია როგორც მხსნელისა. ...იგი (ადამიანი) უკვე აღარ ისწრაფვის სულიერობისაკენ, არამედ ივარგლება და ისაზღვრება მხოლოდ უხეში მატერიით... დროა ადამიანმა სულიერი თვალი აახილოს და განსაზღვროს, რომელია მთავარი და რომელი მეორეხარისხოვანი, დროა ადამიანმა გადასინჯოს სულიერი და მატერიალური ფასეულობანი (1979).

მატერიალიზმის მქადაგებელი სსრკ იდეოლოგიისთვის ღმერთი ჩანაცვლებული იყო ლენინით (გავიხსენოთ ფორმულა: „ლენინი იყო, არის და იქნება“, „ფრთიანი“ იდეოლოგიური საყრდენი ვლ. მაიაკოვსკის ცნობილი ლექსიდან „კომკავშირული“); საპირისპირო იდეალისტური მსოფლხედვის მქადაგებელი მოღვაწენი ფუნდამენტშივე დაპირისპირებულ და შეუწყნარებელ მდგომარეობაში იყვნენ პარტიასა და სოციალისტურ იდეასთან. საერთოდ, სოციალიზმი და ქრისტიანობა გარკვეული „მდგენელებით“, საყრდენებითა და ხედვით უპირისპირდებოდნენ ერთმანეთს, თუმცა

გადამკვეთი წერტილებიც ჰქონდათ. მედიათეკის «Предание.Ру» რედაქტორი ვლ. შალარი სტა-ტიაში „სოციალიზმი და ქრისტიანობა“ ვრცლად მიმოიხილავს ამ ორი მსოფლხედვის თანაარსე-ბობის შესაძლებლობებს და ასკვნის, რომ ქრისტიანობასთან ყველაზე ახლოს საზოგადოებრივ ფორმაციათაგან სწორედ სოციალიზმია, მაგრამ მათი თანაარსებობა შეუძლებელია (შალარი, 2021).²

პატრიარქ ილია მეორის საშობაო ქადაგება (1979) ერთგვარი გამომავლიზებული ზარია მატერიალისტური ეპოქის ადამიანთათვის, რომელთათვისაც არსებობს მხოლოდ მიწიერი ყოფა, მატერია მიდმიური ყოფის გარეშე:

როდესაც მორწმუნე ადამიანი რეალურად შეხედავს ცხოვრებას, თავის გარემომცველ სამყაროს, მიდის დასკვნამდე, რომ მიწიერი ჩვენი ცხოვრება – ეს არის მხოლოდ ნაწილი რაღაც დიდისა, განუსაზღვრელისა, ეს არის მხოლოდ მომზადება მარადიული და უკვდავი ცხოვრებისათვის. მაგალითად, თუ პირველი ქრისტიანებისათვის სასწაულნი და გამოცხადე-ბანი ჩვეულებრივი საღმრთო მოვლენა იყო, თანამედროვე ადამიანში ის ხშირად იწვევს უნდობლობას, ან უკეთეს შემთხვევაში – გულისტკივილს, რადგან მას არ შესწევს უნარი მისი ახსნისა და შემეცნებისა (1979).

1980 წლის საშობაო ეპისტოლეში მატერიალისტურ ხედვასთან ბრძოლა ტყუილისა და სიმართლის, სიკეთისა და ბოროტების დაპირისპირებისა და ბოროტების უპირობოდ დამარცხების ჭრილშია განხილული:

ნათელი ქრისტესი განგუანათლებს ყოველთა“ – ეს ნათელი იმდენად ძლიერია და ცხოველმყოფელი, რომ იგი აცისკროვნებს ხილულსა და უხილავ სამყაროს,.. განსაკუთრებით ბრწვინვალედ ანათებს სიბნელეში, რომელიც ცდილობს მის შთანთქმას, მაგრამ სიბნელე, თუმცა დიდია თავისი მოცულობით, უძლურია ნათელის წინაშე. ნათელი, რომელიც გვი-ნათებს ცხოვრებას და რომლის მეოხებითაც ჩვენ საშუალება გვეძლევა გავარჩიოთ კეთილი და ბოროტი, მართალი და ტყუილი, გვინათებს ჩვენ არა გარედან, არამედ შიგნიდან, ჩვენი ზნეობრივი არსების, ჩვენი გულის სიღრმიდან. ამიტომ ადამიანს უნდა ჰქონდეს კავშირი ნათელთან, ღვთიურ ენერგიასთან (ეს კი სრულებით არ გულისხმობს ფსევდოფასეულო-ბებით თავის მოტყუებას და, პირიქით, გვიქადაგებს კავშირს არა პარტიასთან, არამედ პირ-ველმიზეზთან, ღმერთთან, ე. წ.). ჩვენ ვცხოვრობთ ისეთ დროს, როდესაც მექანიზმის გენიას (იგულისხმება ტექნიკური პროგრესი, ე.წ.) სურს მოაშთოს ადამიანი, როდესაც ამ მექანიზმს სურს გამოადევოს ჩვენგან სული და დატოვოს მხოლოდ მკვდარი მატერია (კვლავ იდეო-ლოგიის მხილება, ე. წ.). ამან გამოიწვია ის, რომ კაცობრიობამ განიცადა მერყეობა სულიერ ფასეულობათა აღქმაში. ეს ჩვენი დროის დამახასიათებელი თავისებურებაა. ამის თაობაზე გვაფრთხილებდა წმიდა მოციქული პავლე, როდესაც სწერდა: და ნუ თანა-ხატ ექმნებით სო-ფელსა ამას, არამედ შეიცვალენით განახლებითა მით გონებისა თქუენისაჲთა (რომ. 12,2) (1980).

ახალშობილი ყრმის შესახებ ქადაგებისას პატრიარქი წარმართობაზე ქრისტიანობის გამარჯვებას განსაკუთრებით გამოკვეთს, წარმართობა კი სხვა არაფერია, თუ არა საბჭოთა იდეოლოგია. ყურადღებაამისაქცევი ფაქტია, რომ ილია მე-2-მ საბჭოთა კავშირის დანგრევისა და დაშ-ლის შემდგომ საგანგებო ლოცვა აღავლინა ქვეყნის ყველა მოქმედ ეკლესიაში საბჭოთა იდეო-ლოგიით მოაზრებული ყოველი უზნეობის შესანდობად ერისა და კონკრეტულ ინდივიდთათვის, რათა სიყალბისა და ფსევდო-ფასეულობათა უარყოფა-მონანიება ცოდვიდან ამოსვლის საწინდარი ყოფილიყო ერისთვის. წარმართობის შესახებ ქადაგებით პატრიარქი ირიბად გვამცნობს საბჭოთა იდეოლოგიის მარცხსაც:

ახალშობილმა ყრმამ დაჩრდილა საქართველოში ... წარმართული რელიგიები და სულიერად გარდაქმნა ადამიანი, ... საქართველოს მიწა წმინდაა, მის წიაღში განისვენებს მაცხოვრის კვართი, ივერია არის ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის წილხვედრი, აქ ქადაგებდნენ მოციქულნი – ანდრია პირველწოდებული და სიმონ კანანელი, აქ შეასრულა თავისი სამოციქულო მისია მოციქულთა სწორმა და ქართველთა განმანათლებელმა წმინდა ნინომ, აქ ბევრი წამებული გვირგვინოსან იქმნა, ივერია ბრწყინავს მღვდელთმთავართა და ღირსთა მამათა ღვაწლით, ამ მიწაზე გვესმის ჩვენ საიდუმლო სიტყვები, რომლებიც ოდესღაც მოისმინა ღვთისმზილველმა და დიდმა წინასწარმეტყველმა მოსემ: „გაიხადე ფეხსაცმელი ფერხთაგან შენთა, რადგანაც მიწა, რომელზედაც დგახარ, ადგილი წმიდა არს“ (გამ. III,5) (1979).

ქრისტიანობის პირველი წლების, დევნილობის ხანისა და სასტიკ ბრძოლათა გახსენებით ცდილობს პატრიარქი იმ აზრის დამკვიდრებას ხალხში, რომ შეჭირვების, იდეოლოგიური მტრობის, ქრისტიანობისა და ქრისტეს საზოგადოებისგან დევნის მიუხედავად, ეკლესია, ქრისტე, ქრისტეს ნათელი კვლავ გაიმარჯვებს. ისტორიზმისა და ანალოგიის პრინციპი საბჭოთა და არა მხოლოდ საბჭოთა, ნებისმიერი ცენზურის წნეხში მოქცეული ლიტერატურისთვის ნიშანდობლივია, მე-19 საუკუნიდან კი განსაკუთრებით აქტუალური გახდა ქართული სიტყვიერი და სააზროვნო სივრცისთვის, ამავე ანალოგიას მიმართავს მ. ჯავახიშვილი მოთხრობაში „**ლამბალო და ყაშა**“, როცა დიდ იმპერატორ ალექსანდრე მაკედონელის საფლავის ქვაზე შერჩენილ სამ ასოზე –ა – ოს-ზე გვესაუბრება, რითაც მკითხველს ამხნევენს, რომ, საბჭოთა იმპერიაც ისევე დაინგრევა, როგორც ალექსანდრესი. პატრიარქი ბრძანებს:

ქრისტიანობა თავისი უბრალოებით და უჩვეულობით სუსტი და უძლური ჩანდა, მაგრამ მან ბრძოლაში გამოიწვია ძველი სამყარო. ქრისტიანობამ უშუალოდ ადამიანის გულს მიმართა და იგი ისეთ სულიერ და ზნეობრივ სიმაღლეზე აიყვანა, რომლის მსგავსი ძველ რელიგიებს და ფილოსოფიას ვერც კი წარმოედგინათ. ადამიანთა გულების დაპყრობისათვის საჭირო იყო არა მტკიცებანი, არამედ მადლიან ცხოვრებასთან ზიარება, არა დარწმუნება, არამედ ქრისტიანობის ჩვენება, რამეთუ მოციქული პავლეს სიტყვებით: არა სიტყვითა არს სასუფეველი ღმრთისაი, არამედ ძალითა (I კორ. 4,20) (1980).

უფრო მეტიც, პატრიარქი ხედავს საბჭოთა რეალობაში გაზრდილი ახალი თაობის ცვლილების ნიშნებსაც:

თანამედროვე ახალგაზრდობას არ შეიძლება დავწამოთ ინდიფერენტიზმი. ეს არის მოაზროვნე, მაძიებელი, ნიჭიერი ახალგაზრდობა, ძიება ახალგაზრდობისა, მისი უნარი მსხვერპლის გაღებისა, სწრაფვა მეცნიერებისაკენ – ყოველივე ეს მისი სულის ძალასა და სიდიადეზე მეტყველებს. სასიხარულოა, რომ ჩვენი ახალგაზრდობა იმას, რაც გაყინული, უძრავი, უსიცოცხლო და უსულოა, არ იწყნარებს. ბევრს გაუჩნდა წყურვილი ნამდვილი სახარებისეული ცხოვრებისა, დღეს ბევრს უფრო სულიერი სიმდიდრე აინტერესებს, ვიდრე მატერიალური კეთილდღეობა, ადამიანმა გაიგო რა არის სიმდიდრე. ვის აკურთხებს იგი, ვის აბედნიერებს, ვის ალამაზებს, ვის მატებს სიკეთეს და გონიერებას? დღემდე – არავის (1980).

ეს ცვლილება მისთვის ძალზე თვალსაჩინო იყო, რადგან პატრიარქის სტიქაროსნები იყვნენ გ. ჭანტურია, ზ. ჭავჭავაძე, განათლებული და მოაზროვნე ახალგაზრდები, რომელთაც მთელი დისიდენტური ეპოქა შექმნეს სწორედ 80-იან წლებში, მისი ხშირი სტუმრები – ცნობილი მწერლები, მეცნიერები და საზოგადო მოღვაწეები (მათ შორის, გ. დოჩანაშვილი, ერ. ახვლედიანი, ჭ. ამირეჯიბი, გ. ჩოხელი და სხვ.).

განსხვავებული ხედვით განმარტავს პატრიარქი ომსა და მშვიდობასაც, რაც შინაგანი სამყაროს დაუნჯების, შინაგანი სიმშვიდის შედეგია და არა დაპირებული კომუნიზმისა:

დღეს ჩვენთვის განსაკუთრებით ძვირფასია საგალობელი, რომელიც ანგელოზებმა იგალობეს ბეთლემსა ზედა ქრისტეს შობის დამეს: „დიდებაი მაღალთა შინა ღმერთსა, ქუეყანასა ზედა მშვიდობაი, და კაცთა შორის სათნოება“ (ლუკა 2,14). მშვიდობა, რომელიც გვაუწყებს ანგელოზებმა, წარმოადგენს კაცობრიობისათვის არსებით აუცილებლობას, როგორც წყარო, რომელიც აღვიძებს წყურვილს ხალხთა შორის მაღლიანი მშვიდობისათვის, როგორც სიყვარულის მოვლენა, რომელიც საფუძველია მეგობრობის, მშვიდობიანი ურთიერთობისა და ხალხთა ცხოვრების აყვავებისა. ადამიანის უმაღლესი დანიშნულებაა მოუტანოს ხალხს სიხარული. ჩვენ უნდა გვახსოვდეს, რომ გარეგანი მშვიდობა – სიწყნარე, სიმშვიდე, ცხოვრება სისხლის ღვრისა და ომების გარეშე, შინაგანი სულიერი სამყაროს შედეგს წარმოადგენს. მხოლოდ ამ შემთხვევაში დადგება ის კურთხეული დრო, რომლის შესახებაც გვაუწყა წინასწარმეტყველმა ისაია: „და დასჭრიდნენ მახვილებსა მათსა სახნისად, და ლახვრებსა მათსა მანგლად: და არა აღიღოს ნათესავმან ნათესავსა ზედა მახვილი, და არღა ისწავებდნენ მერმე ბრძოლასა“ (ისაია II,4) (1979).

განსაკუთრებით აქცენტირებული მშვიდობა, ზოგადქრისტიანულის გარდა, საბჭოთა სახელმწიფოს მესვეურთა საგარეო პოლიტიკისა და ომის კურსის კრიტიკადაც აღიქმება, რადგან ეს სწორედ ავღანეთის ომის დაწყების წლებია, ომისა, რომელიც 10 წლის განმავლობაში იწირავდა ჩვენი თანამემამულე ახალგაზრდების სიცოცხლეს: „*ჩვენს რთულ ეპოქას, დამძიმებულს ტყვიითა და წამლით, მშვიდობა უნდა და სიყვარული... ჩვენს სამშობლოსაც, საქართველოს, შრომისა და სიყვარულის მარად ერთგულ ხალხს, მშვიდობა უნდა*“ (1980-81).

ილია II-ის მოღვაწეობის ერთი მნიშვნელოვანი ვექტორი საბჭოთა საზოგადოების გონიერი და შემოქმედებითი პოტენციალის, მეცნიერთა და მწერალთა ქრისტეში დაბადება, გაუცხოებული რჯულის დაბრუნება იყო. რადგან ფსევდო-ღირებულებებით ნაკვები საზოგადოებისთვის ცრუმოღვაწეობითი რელსებიდან ჭეშმარიტზე გადაყვანის გარეშე შედეგის მიღწევა – საზოგადოების ქრისტეს წიაღში დაბრუნება შეუძლებელია:

ადამიანის, ოჯახის, საზოგადოებისა და დღევანდელი კაცობრიობის ცხოვრებას მრავალგვარი თავისებურება ახასიათებს, ერთერთი იმათგან არის ის, რომ მეცნიერება და ხელოვნება კაცობრიობის არსებობის მუდამ განუყოფელი ნაწილი იყო.... თავი და თავი ის არის, რომ მეცნიერება და ხელოვნება უნდა ემსახურებოდეს იმ ღვთიურ მაღლსა და სიკეთეს, რომელიც ნერგავს ხალხთა შორის პროგრესს, სიხარულს, რწმენას, სიყვარულსა და ურღვევ მეგობრობას (1980).

პატრიარქი მეცნიერებასაც ეხება და მათ განსაკუთრებულ სიფრთხილეს ეინშტეინის მაგალითით ურჩევს:

ყოველმა მეცნიერმა უნდა იცოდეს, რა შედეგი მოჰყვება მის მეცნიერულ კვლევამიღებებს, რას მოუტანს მისი ნაღვაწი ხალხებს: სიკეთეს თუ დაღუპვას. ა.ეინშტეინი ამის შესახებ წერდა: „როდესაც მე თავი მეცნიერებას მივუძღვენი, ვხელმძღვანელობდი არა ისეთი გარეგნული მოტივებით, როგორცაა ფულის მოპოვება, ან საკუთარი პატივმოყვარეობის დაკმაყოფილება და არც იმით (უკიდურეს შემთხვევაში, არა მხოლოდ იმით), რასაც ხშირად სპორტად თვლიან ან ტვინის ვარჯიშად, რაც დიდ სიამოვნებას მაყენებს. არამედ როგორც მეცნიერებისაკენ მიდრეკილისათვის, ჩემთვის ძირითადს ერთი საკითხი წარმოადგენს. რა სურს, ან რა მიზანს ისახავს ის მეცნიერება, რომელსაც მე თავი მივუძღვენი? რამდენადაა მისი

ძირითადი შედეგები დაკავშირებული ჭეშმარიტებასთან“ (ტ.IV, 27-28). ხელოვნება კი, ღვთისაგან მონიჭებული ის სიკეთეა, რომელიც მთლიანად ეხება ადამიანთა არა ხორციელ ბუნებას, არამედ მის სულიერ სამყაროს. რამდენადაც მეტად მაღლდება ჩვენი სულიერი სამყარო, იმდენად მეტად ვუახლოვდებით ოცი საუკუნის წინანდელ ბეთლემს და ვმაღლდებით იმისაკენ, ვინც წარმოუდგენლად მაღლა დგას მეცნიერებასა და ხელოვნებაზე (1980).

პატრიარქის ქადაგებებში გამოკვეთილია ერის თვითმყოფადობისა და დამოუკიდებლობის იდეა, რაც, მისი აზრით, ქრისტიანობის გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა (როგორც ჩანს, პატრიარქის აზრით, იგივე იქნება გზა მომავალი თავისუფლებისკენ):

ჩვენმა კაცთმოყვარე ერმა მძიმე ტანჯვა გამოიარა... როგორც კუნძულს მღვრიე ტალღები დიდი მდინარისა, ისე მუდმივად გვადგა ირგვლივ ურიცხვი მტერი... ჩვენი წალეკვა უნდოდა სიბნელისა და ურწმუნოების მძვინვარე ტალღებს... ჩვენმა ეროვნულმა სულმა ქრისტიანობის მიღების შემდეგ ისე შეიყვარა მხოლოდშობილი ძე ღვთისა, რომ დაუნანებლად ვსწირავდით თავს ჩვენს ქვეყანაში ქრისტიანობის გადასარჩენად... და ჩვენ შევინარჩუნეთ ქრისტიანობა საქართველოში, და მისი მაღლით შევინარჩუნეთ თვითმყოფადობა და ეროვნული ჩვენი სიცოცხლე... ქრისტიანობის გარეშე ჩვენ, როგორც თვითმყოფადი ერი, ვერ ვიარსებდით, მოვკვდებოდით... ქრისტიანობამ მოგვანიჭა გადარჩენა, შეგვინარჩუნა ეროვნული სიცოცხლე და თავისუფლება. ქრისტიანობამ შეძლო მიეცა მისი მიმდევარი ყველა ხალხისათვის წინსვლისა და აყვავების დიდი უნარი, არა მხოლოდ იმ მიზეზით, რომ იგი კარგად ჩამოყალიბებულ იდეებსა და იდეალებს წარმოადგენდა, არამედ იმ ღვთიური მაღლისა და განგებულების შედეგად, რომელიც ღვთის ნებით უნდა მოჰყოლოდა ქრისტიანობას... და მას მოჰყვა იგი, მოჰყვა ნათელი დიდი „ნათლისაგან ჭეშმარიტისა“ (1980).

როგორც ვხედავთ, პატრიარქის სიტყვა, ფიქრი და საქმე წარსულის, აწმყოსა და მომავლის შეზრდას, სამშობლოს ფესვებთან კავშირის აღდგენას და მომავლის ტრადიციული ფუნდამენტით შენებას, სახელმწიფოსა და სამშობლოს შორის განსხვავების პოვნას და მიწიერ-ზეციური საქართველოს ღირსეული მოქალაქის აღზრდას ემსახურება. ახალი ადამიანის იდეა 1991-მა წელმა (უზენაესი საბჭოს 26 დეკემბრის გადაწყვეტილებით სსრკ დაიშალა) საბოლოოდ დაასამარა, სამაგიეროდ, გადარჩა ქრისტეს ეკლესია და დარჩა ახალი ადამის აღგების მარადიული იდეა, რომლის მშენებლობის გზაც მრავალი სასულიერო პირის პირადი ღვაწლით არის გაკვალიერი (ნაზარი ეპისკოპოსი, ამბროსი ხელაია, სვიმონ მჭედლიძე, კირიონ სამაგლიშვილი, გაბრიელ სალოსი, ბერები იოანე და გიორგი თუ სხვანი), რომელთა სიტყვასა და საქმეზე, გაბედულებასა და პირად მაგალითზეც დგას დღევანდელი ეკლესია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ანდრონიკაშვილი, ზ. (2012). სტალინის კულტის გავლენა ქართულ ნაციონალიზმზე. იყო თუ არა სტალინი ქართველი. თბილისი: საბჭოთა წარსულის კვლევის ლაბორატორია. SOVLAB) <https://kulturiskvlebebi.weebly.com/uploads/.pdf>
- ბაქრაძე, ა. (2019). მწერლობის მოთვნიერება. თბილისი: ლიტერატურის მუზეუმი. https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/318748/1/Mwerlobis_Motviniereba.pdf
- გახარია, გ. (2004). იძულებით გაერთიანებულნი. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/1537042.html>
- გორკი, (1934). მ. გორკის სიტყვა საბჭოთა მწერალთა პირველ საკავშირო ყრილობაზე. <http://gorkiy.lit-info.ru/gorkiy/articles/article-270.htm>
- ილია II. ქადაგებები. (1977). სიტყვა, წარმოქმნილი აღსაყდრებისას სვეტიცხოველში. <https://www.orthodoxy.ge/patriarqi/qadagebebi/skhva/s25-12-1977.htm>

ილია II. ქადაგებები. (1979). <https://www.orthodoxy.ge/patriarqi/epistoleebi/sashobao1979.htm>
ილია II. ქადაგებები. (1980). <https://www.orthodoxy.ge/patriarqi/epistoleebi/sashobao1980.htm>
ილია II. ქადაგებები. (1981). <https://www.orthodoxy.ge/patriarqi/epistoleebi/sashobao1981.htm>
ილია II. ქადაგებები. (1982). <https://www.orthodoxy.ge/patriarqi/epistoleebi/sashobao1982.htm>
ილია II. ქადაგებები. (1983). <https://www.orthodoxy.ge/patriarqi/epistoleebi/sashobao1983.htm>
ილია II. ქადაგებები. (1984). <https://www.orthodoxy.ge/patriarqi/epistoleebi/sashobao1984.htm>
ილია II. ქადაგებები. (1985). <https://www.orthodoxy.ge/patriarqi/epistoleebi/sashobao1985.htm>
შალარი, ვლ. (2021). სოციალიზმი თუ ქრისტიანობა. <https://blog.predanie.ru/article/sotsializm-ili-hristianstvo/>
Энгельс, Фр. (1961). Роль труда в процессе превращения обезьяны в человека. <https://www.politpros.com/library/28/259/>

References:

Andronik'ashvili, Z. (2012). St'alinis k'ult'is gavlena kartul natsionalizmze. Iq'o tu ara St'alini kartveli. [The influence of Stalin's cult on Georgian nationalism. Was Stalin Georgian or not?]. <https://kulturiskvleebi.weebly.com/uploads/.pdf>

Bakradze, A. (2019). Mts'erlobis Motviniereba. [Taming Literature]. Tbilisi: Literaturis muzeumi. https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/318748/1/Mwerlobis_Motviniereba.pdf

Gakharia, G. (07.2004). Idzulebit Gaertianebulni. [Forced to join]. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/1537042.html>

Gorki, M. (1934). M. Gorkis sit'q'va sabch'ota mts'eralta p'irvel sak'avshiro q'rilobaze. [M. Gorky's speech at the First All-Union Congress of Soviet Writer].

Ilia II. Kadagebebi. (1977). Sitkva, Tsarmotkmuli Aghsakdrebisas Svetitskhovelshi. <https://www.orthodoxy.ge/patriarqi/qadagebebi/skhva/s25-12-1977.htm>

Ilia II. Kadagebebi. (1979). [Sermons]. <https://www.orthodoxy.ge/patriarqi/epistoleebi/sashobao1979.htm>

Ilia II. Kadagebebi. (1980). [Sermons]. <https://www.orthodoxy.ge/patriarqi/epistoleebi/sashobao1980.htm>

Ilia II. Kadagebebi. (1981). [Sermons]. <https://www.orthodoxy.ge/patriarqi/epistoleebi/sashobao1981.htm>

Ilia II. Kadagebebi. (1982). [Sermons]. <https://www.orthodoxy.ge/patriarqi/epistoleebi/sashobao1982.htm>

Ilia II. Kadagebebi. (1983). [Sermons]. <https://www.orthodoxy.ge/patriarqi/epistoleebi/sashobao1983.htm>

Ilia II. Kadagebebi. (1984). [Sermons]. <https://www.orthodoxy.ge/patriarqi/epistoleebi/sashobao1984.htm>

Ilia II. Kadagebebi. (1985). [Sermons]. <https://www.orthodoxy.ge/patriarqi/epistoleebi/sashobao1985.htm>

Shallar, V. (2021). Socializmi tu Christianoba. [Socialism or Christianity]. <https://blog.predanie.ru/article/sotsializm-ili-hristianstvo/>

Engels, Fr. (1961). Rol' truda v protsesse prevrashcheniya obez'iani v cheloveka. [The Part played by Labour in the Transition from Ape to Man]. Moskva: Institut Marksizma-Leninizma Pri CK KPSS.